

Noen funn av middelhavskeramikk i Midt-Norge

Av Ian Reed

Innledning

Det er nå over 13 år siden J. G. Hurst gjorde oss oppmerksomme på importen av middelhavskeramikk i nord-vest-Europa (1), og blandt disse var det kun et eneste funn fra Skandinavia. I løpet av 1970-årene har det vært en rekke store utgravninger i våre middelalderbyer, og det er kanskje på tide å friske opp minnet litt. Kanskje denne artikkelen vil rette arkeologenes oppmerksomhet mot forekomsten av eksotiske keramikktyper, og at en får et bedre bilde av distribusjonen av dette materialet.

Det er ikke meningen at denne artikkelen skal være en katalog av funn som er gjort hittil, den skal bare gi en antydning av de typer som en kan vente å finne, vesentlig belyst av funn fra Riksantikvarens utgravninger i Trondheim.

Det er vanskelig med sikkerhet å bestemme fabrikkasjonssted for mange av de skårene som er funnet. Tre forskjellige områder ved Middelhavet skiller seg imidlertid ut: 1) Øst-Middelhavet, 2) Italia og 3) Spania. Av disse er det det spanske materialet som dominerer.

1. Øst-Middelhavet

Det er kanskje dette materialet med sin særegne blåfarge som er lettest å gjenkjenne. Fra Trondheim er det ett eneste funn, et randskår av en bolle (N 55054)

(2) (fig. 1.1) av hardt hvitt gods, og med blå glasur både innvendig og utvendig. Denne keramikktypen er kjent fra Syria og Egypt, og generelt fra den østre delen av Middelhavet. Den har en svært lang levetid, fra 1200- til 1500-tallet. Randskåret fra Trondheim er fra en 1300-talls kontekst.

Det er ikke gjort så mange funn av denne keramikktypen at en kan ane en aktiv keramikkhandel. Det er mest sannsynlig at krukkene er kommet som suvenirer med reisende fra Østen, kanskje til og med med Korsfarerne.

2. Italia

To forskjellige grupper av italiensk keramikk er funnet i Trondheim: a) keramikk med marmorert begitning og b) fajanse.

a) Keramikk med marmorert begitning

Denne gruppen er kanskje den vanligst forekommende type av italiensk keramikk i nord-Europa, og den er kjent fra flere steder i England og Holland. Av disse leirkar finnes det to eksempler i Trondheim: en nesten fullstendig bolle (N 10798) (fig. 1,2 og 2) og et fragment av en bolle (N 42274). Begge er i et hardt, glatt rødt gods med en klar glasur over rød og hvit marmorert begitning og med kobbergrønne flekker. Gruppen stammer fra nord-Italia, antakelig Pisa, og kan date-

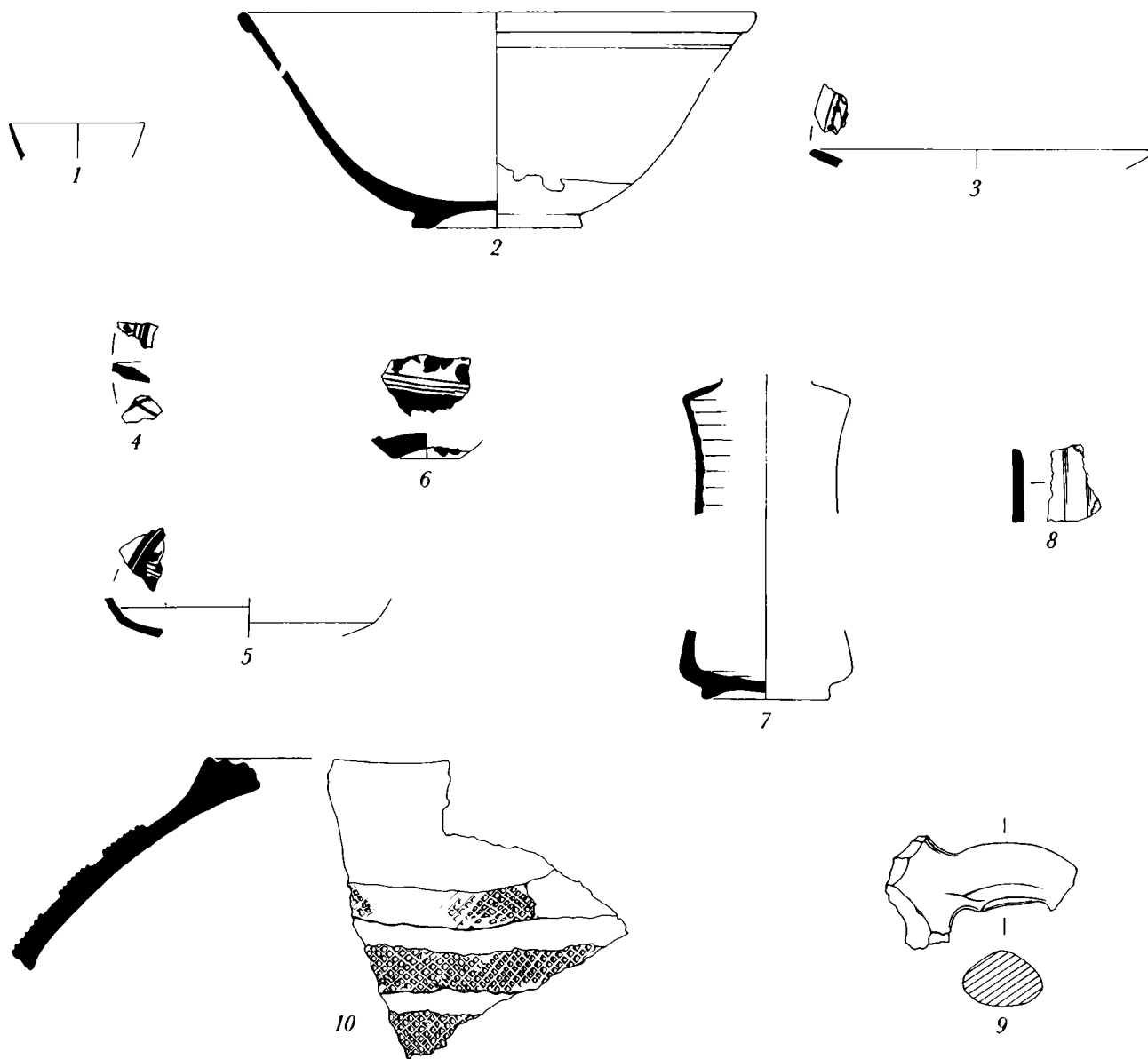

Fig. 1. Middelhauskemikk fra utgravningene i Trondheim. 1:4.

Fig. 2. Detalj av nord-italiensk bolle fig. 1.2.

res til midten av 1600-tallet. Dette stemmer godt overens med Trondheimskaerene som ble funnet i et hus som var ødelagt i bybrannen i 1681.

b) Fajanse

Av fajanse finnes det kun to små skår (N 42184) (fig. 1.3) og (N 42525) (fig. 1.4) som med sikkerhet kan sies å være italienske. Begge er i et kremgult gods med heldekkende kornblomstblå tinnglasur. Dekoren er malt i en mørk koboltblå farge. Denne typen skriver seg fra området rundt Venezia, antakelig Padua, og kan dateres til siste delen av 1500- eller tidlig på 1600-tallet.

3. Spania

Som nevnt er det importen fra Spania som dominerer i midt-Norge. Denne kan deles i tre grupper: a) Lu-

strekeramikk, b) tinnglasert grønn- og brunmalt keramikk og c) grovt leirtøy.

a) Lustrekeramikk

Middelaldersk spansk lustrekeramikk faller ifølge Hurst (3) inn i tre grupper: I) tidlig Andalusisk lustre, II) sen Andalusisk eller tidlig Valensisk lustre og III) utviklet Valensisk lustre. De funn som ble gjort i Trondheim kommer fra gruppene II og III.

Gruppe II er representert med et skår av et fat (N 10750) (fig. 1.5) i orangeaktig kremgult gods med innvendig tinnglasur. Det er dekorert med malt blomstermotiv i grønt og dette er overmalt med lustre. Det er funnet i en sen kontekst, men på grunnlag av stil og type er skåret datert til sent 1300- eller tidlig 1400-tall.

Gruppe III er representert med et bunnskår av et fat (N 16332) (fig. 1.6) i kremguldfarget gods med en rosafarget kerne og har en heldekkende tynn tinnglasur. Blomsterdekoren er utført i et metallisk kobberlustre. Denne typen av dekorasjon er typisk Valensisk fra første halvdel av 1400-tallet.

b) Tinnglasert keramikk med grønn og brun dekor

Denne såkalte middelhavsmajolika har dekoren malt i karakteristisk kobbergrønt og manganbrunt. Den er dekket med tinnglasur utvendig og vanligvis blyglasur innvendig. Fra Trondheim finnes det tre funn av denne typen.

To av disse, (N 11443) (fig. 1.7) og (N 47392) (fig. 1.8), er deler av medisinkrukker, det tredje (N 43474) kan også være det selv om randformen er noe uvanlig for typen. Godset i de to medisinkrukkene er gråhvitt til kremgult, mens den tredje har et rosa skjær i godset. N 47392 har en krakelert grønn glasur over utvendig vertikale fasetter og en tynn innvendig glasur. N 43474 har tinnglasur over malt dekor i grønt og brunt.

Denne gruppen har en datering som kan spenne fra 1200- til 1400-tallet. De nevnte eksemplarer er funnet i 1300-tallets kontekster med unntak av N 43474 som er ustratifisert.

c) Grovt leirtøy

Det grove leirtøyet kan deles i tre grupper: I) glimmerholdige rødgodsdunker og -flasker fra Méridaområdet, II) amforaer og oppbevaringskrukker og III) grønnglaserte fat. Alle disse former har en lang levetid og er vanskelig å knytte til et bestemt produksjonssted. Det er dog mest sannsynlig at de stammer fra Andalucia i sør-vest Spania.

I) Glimmerholdig rødgoods

Denne typen har i mange år vært kjent fra 1500- og 1600-tallets kontekster flere steder i nord-Europa. I Southampton (4) er de tidligste eksempler nå datert til sent på 1200- eller tidlig på 1300-tallet. Hovedproduksjonssenter var Mérida i sørvest-Spania. Derfor er Méridatype det navnet som vanligvis er brukt selv om den har en mye bredere distribusjon. Rødgoods ble også laget i naboområdet Portugal, hvor de typiske middelalderske former fortsatt lages idag.

Den vanligste kartypen fra Mérida er dunker (fig. 3) som dette eksempel fra havnebassenget i Kristiansund N. (5). Fra utgravninger i Trondheim er det funnet deler av minst 12 slike, med dateringer som varierer fra ihvertfall tidlig på 1500-tallet og opp til 1700-tallet.

II) Amforaer og oppbevaringskrukker

Disse er de vanligste funn, eller rettere sagt, de som er enklest å identifisere. De kommer særlig fra marinarkeologiske undersøkelser, men er også godt representert blandt jordfunn. Det finnes svært få eksemplarer

som med sikkerhet kan dateres til middelalderen. De fleste fra Trondheim er enten funnet i ikkedaterbare kontekster eller de er fra 1600-tallet. De fleste ser ut til å komme fra Sevillaområdet. Fig. 4 og fig. 5 viser de vanligste former, mens størrelsen kan variere sterkt. Godset er vanligvis sand- og glimmerholdig, og det kan variere i fargen fra orangerødt til kremgult. Enkelte eksemplarer har en tynn hvit eller nesten hvit begitning på utsiden, og noen har grønn glasur inn-

Fig. 3. Dunk i glimmerholdig rødgoods, funnet på 42 m dybde i havnebassenget i Kristiansund N.

Fig. 4. Amfora i glimmerholdig kremgult gods med grå-hvit overflate. Høyde 446 mm. Ukjent funnsted og uten inventarnummer. DKNVS museet.

vendig. Av amforaer med hank finnes det ett eneste funn fra Trondheim (N 34379) (fig. 1.9). Den er i et sand- og glimmerholdig orangerødt gods. Denne typen er kjent fra Nord-Afrika, men på grunnlag av godset er det mest sannsynlig at denne er av spansk opprinnelse.

III. Grønnglaserte fat

Store grønnglaserte fat fra Middelhavet er forholdsvis velkjente fra 1500- og 1600-tallets kontekster. Disse er vanligvis lave (ca. 15 cm høye), og har en munningsdiameter på ca. 70 cm. Eksemplet fra Trondheim (N

Fig. 5. Amfora i glimmerholdig orange-rødt gods med innvendig grønn glasur. Høyde 238 mm. Fra Gyl i Tingvold. (T.5989).

6014) (fig. 1.10) ser ut til å være endel av en tilnærmet sfærisk bolle med en munningsdiameter på ca. 35 cm. Godset er sandholdig, kremgulfarget med rosa skjær, og har enkelte store kvartskorn på opptil 6 mm. Videre har den en innvendig tynn grønn glasur. Den er også uvanlig ved at den er dekorert utvendig med pålagte striper med rullestempeldekor.

Betydningen av disse funn

Distribusjonen av disse importvarene i resten av Norge er ukjent. Fra Vågen i Bergen (6) og fra Søre Sunde ved Stavanger (7) er det funnet olivenkrukker fra Sevilla, og fra Riksantikvarens utgravning i Øvregate, Bergen, er det funnet et skår av Malagalustrekermikk. Det er ikke noe som er publisert, men dette er kanskje bare et spørsmål om identifikasjon. Så snart det blir kjent at disse typene finnes, vil det antakelig dukke opp svært mye. Med dette i minnet er det grunn til å stille store forventninger til det rike materialet fra Bryggen i Bergen.

Hva denne importerte Middelhavskeramikken betyr for handelsforbindelsene er vanskelig å si. Endel er helt tydelig emballasje så som amforer og dunker. Et eksemplar fra Trondheim (N 52174) inneholdt forkullede rester av oliven og hadde rester av et tøyestykke over munningen. Disse kartypene er ennå ikke funnet i så stort antall at de tyder på en kontinuerlig eller viktig handelsforbindelse. Når det gjelder lustrekermikken og fajansen er disse oftest dekorative fat eller

boller, og det er meget sannsynlig at endel av disse er suvernirer. Det er derfor kanskje best å betrakte Middelhavsimporten som en begrenset luksushandel.

Et annet spørsmål en kan stille i forbindelse med disse importvarene er hvorvidt det har vært direkte kontakt mellom Midt-Norge og Middelhavet, eller om materialet har kommet via andre steder, f.eks. Bergen.

Noter

1. Hurst 1968.
2. N-nr er tilvekster fra Riksantikvarens utgravninger i Trondheim, gjenstander er lagret i Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab, Museet. T-nr. er DKNVS tilvekstnr. Tegningene er utført av Penny English.
3. Hurst 1977.
4. Platt 1975.
5. Funn er gjort av dykker Nils Aukan, Kristiansund N., som også har tatt bilde.
6. Funn i Bergen Sjøfartsmuseum.
7. Myhre 1968.

Litteratur

- J. G. Hurst: Near Eastern and Mediteranean medieval pottery found in North-West Europe, i *Res Medievales*, ed. A. Mårtensson, Archaeologica Lundensia, III, 195-204. Lund 1968.
- J. G. Hurst: Spanish Pottery Imported into Medieval Britain i *Medieval Archaeology*, XXI (1977), 68-105. 1977.
- C. P. S. Platt & R. Coleman-Smith (eds.): *Excavations in Southampton, 1953-1969*. Leicester 1975.
- B. M. Myhre: Kort Meddelelse om en Krukke, *Stavanger Museums Årbok* 1967, 41-46, Stavanger 1968.